

The Diplomatic Interactions Quarterly

Vol. 2, No. 8, Winter 2025, Pp: 81-114

Http:// www.dpiq.ir

The Role of Economic Diplomacy in Developing Qatar's Diversification Strategies (2017-2024)

Morteza Nourmohammadi ¹

Tayebe Siavashi ²

(Received: 29/04/2024 - Accepted: 06/12/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.503196.1021

Extended Abstract

Introduction

Despite the Qatari government's efforts to maintain friendly relations with its neighbors fundamental differences with Saudi Arabia and the United Arab Emirates, particularly over its support for Islamist groups such as the Muslim Brotherhood, have strained relations. These differences led to a major crisis in 2017, which included an economic embargo and the severing of diplomatic relations with a number of Gulf Cooperation Council (GCC) countries. However, the small emirate has turned the crisis and blockade into an opportunity, despite its dire consequences. A key factor in Qatar's success in resisting external pressures is its strong and diversified economy. With

---

1. Associate Professor, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Politic110@gmail.com)- Corresponding Author

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-2196-4402>

2. PhD Student, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Siavashi.tayebeh@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0005-1221-6540>

more than \$300 billion in assets under management, the Qatar National Investment Fund has allowed the country to withstand economic and political crises. Economic diplomacy is one of the most important tools through which governments secure their national interests. By using economic diplomacy, countries try to interact with the outside world and achieve maximum national benefits in all areas of activity, including trade, investment and other forms of economic exchanges in which they have a comparative advantage. The government of Qatar has been able to adopt appropriate diplomacy through economic policies to penetrate the complexities of international relations. Economic resources are considered an important asset for small states, and Qatar's vast wealth, including oil and natural gas, has led to economic influence in the region and the world. Qatar's economic strength is the basis for strategic investments to strengthen its position in international relations. Oil was once considered the most important source of wealth, but factors such as limited hydrocarbon resources, fluctuating incomes, and the fundamental reliance on it as the only source of wealth have put the need for economic diversification on the political agenda of countries. The strategy of economic diversification is inversely related to revenues from natural gas and oil, and the decline in oil prices has led to a sharp focus on this strategy. During the years of economic prosperity (2000-2008), the move towards diversification began. Currently, Qatar is actively pursuing economic diversification as a policy and places a major emphasis on it. In this regard, the key objectives of Qatar's foreign policy include enhancing national security, diversifying the economy, and expanding regional and global influence. These objectives are pursued through various diplomatic and economic strategies. The strategic use of diplomacy, economic investment, and soft power as a tool for crisis management and strengthening Qatar's position domestically and internationally.

Literature Review

Most studies on Qatar have focused on the country's hydrocarbon resources and its trade and security relations with major powers, or simply on the 2017 crisis in Qatar-GCC relations and its consequences. However, in the present study, an attempt has been made to address two important aspects of this concept within the conceptual framework of economic diplomacy and

diversification-oriented economy, namely attracting foreign investment (in the non-hydrocarbon sector) and developing economic relations (with emerging powers), and in this regard, the diversification-oriented economic strategy - the driving force of economic diplomacy - has also been considered. The articles that have been written about Qatar so far have each examined a part of the variables of the article.

Methodology

This research analyzes the subject using a qualitative method and a descriptive-explanatory approach, using primary and secondary sources including documents, reports, lectures, articles, and reputable websites.

Results

As the gap between the members of the Gulf Cooperation Council (GCC) widened and some members of the council imposed economic sanctions on the Qatari government, Qatar's political system faced numerous economic shocks and challenges due to its heavy dependence on oil revenues. In addition, the volatility of global energy prices and economic threats resulting from international developments led Qatar's main economic policymaking goal to reduce dependence on energy resources. In this regard, this research aims to examine the role of economic diplomacy in realizing Qatar's diversification strategy for its economy. It seeks to address the fundamental question of how Qatar's economic diplomacy has contributed to the development of diversification-oriented strategies. In response to this important question, the hypothesis is put forward that Qatar's economic diplomacy has acted to reduce dependence on energy exports and realize economic diversification-oriented strategies by attracting foreign investment in non-hydrocarbon sectors and developing economic relations with emerging powers. This research analyzes the subject with a qualitative method and a descriptive-explanatory approach using primary and secondary sources, including documents, reports, articles, and reliable websites. The findings of this study confirm the fact that the use of the economic diplomacy strategy in the Qatari government has led to a reduction in economic dependence on the energy sector and the development of the foundations of a sustainable and diversified economy.

Discussion

As the gap between the members of the Gulf Cooperation Council (GCC) widened and some members of the council imposed economic sanctions on the Qatari government, Qatar's political system faced numerous economic shocks and challenges due to its heavy dependence on oil revenues. In addition, the volatility of global energy prices and economic threats resulting from international developments led Qatar's main economic policymaking goal to reduce dependence on energy resources. In this regard, this research aims to examine the role of economic diplomacy in realizing Qatar's diversification strategy for its economy. It seeks to address the fundamental question of how Qatar's economic diplomacy has contributed to the development of diversification-oriented strategies. In response to this important question, the hypothesis is put forward that Qatar's economic diplomacy has acted to reduce dependence on energy exports and realize economic diversification-oriented strategies by attracting foreign investment in non-hydrocarbon sectors and developing economic relations with emerging powers.

Conclusion

The findings of this study confirm the fact that the use of the economic diplomacy strategy in the Qatari government has led to a reduction in economic dependence on the energy sector and the development of the foundations of a sustainable and diversified economy.

Keywords: Economic diplomacy, Economic diversification, Sanctions, Foreign investment, Qatar.

How to Cite: Siavashi, T. and Noormohammadi, M. (2024). The Role of Economic Diplomacy in Developing Qatar's Diversification Strategies (2017-2024). *Diplomatic Interactions*, 2(8), 81- 114. doi: 10.22034/dpiq.2025.503196.1021

نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای تنوع محور قطر (۲۰۱۷-۲۰۲۴)

مرتضی نورمحمدی^۱ - طیبه سیاوشی^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۰ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۹/۱۶)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.503196.1021

چکیده

هم‌زمان با افزایش شکاف بین اعضای شورای همکاری خلیج فارس و اعمال تحریم‌های اقتصادی از سوی برخی اعضای شورا علیه دولت قطر، نظام سیاسی قطر به واسطه وابستگی شدید به درآمدهای نفتی با شوک‌های اقتصادی و چالش‌های عدیده‌ای مواجه شد. افزون بر این نوسان قیمت‌های جهانی انرژی و تهدیدات اقتصادی ناشی از تحولات بین‌المللی، هدف اصلی سیاست‌گذاری اقتصادی قطر را به سمت کاهش وابستگی به منابع انرژی سوق داد. در این راستا این پژوهش با هدف بررسی نقش دیپلماسی اقتصادی در تحقق راهبرد تنوع‌بخشی به اقتصاد قطر سعی دارد به این پرسش اساسی بپردازد که دیپلماسی اقتصادی قطر در راستای توسعه راهبردهای تنوع محور چگونه نقش آفرینی کرده است؟ در پاسخ به این پرسش مهم این فرضیه مطرح می‌شود که دیپلماسی اقتصادی قطر از طریق جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های غیر هیدروکربنی و توسعه روابط اقتصادی با قدرت‌های فرا منطقه‌ای در جهت کاهش وابستگی به صادرات انرژی و تحقق راهبردهای تنوع محور اقتصادی اقدام نموده است. این پژوهش با روش کیفی و رویکرد توصیفی-تبیینی با استفاده از منابع اولیه و ثانویه مشتمل بر اسناد، گزارش‌ها، مقالات و سایت‌های اینترنتی معتبر به تحلیل موضوع می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش مؤید این واقعیت است که بهره‌گیری از راهبرد دیپلماسی اقتصادی در دولت قطر منجر به کاهش وابستگی اقتصادی به بخش انرژی و توسعه بنیان‌های یک اقتصاد پایدار و متنوع شده است.

واژگان کلیدی: قطر، دیپلماسی اقتصادی، تنوع اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی، تحریم، قدرت‌های فرا منطقه‌ای.

۱. دانشیار روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (Polit110@gmail.com) - نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-2196-4402>

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (Siavashi.tayebeh@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0005-1221-6540>

۱. مقدمه

با وجود تلاش‌های دولت قطر برای حفظ روابط دوستانه با همسایگان، اختلافات اساسی با عربستان سعودی و امارات متحده عربی، به ویژه در رابطه با حمایت از گروه‌های اسلام‌گرا مانند اخوان المسلمین روابط این کشور را با تنش مواجه کرده است. این اختلافات طی سال ۲۰۱۷ به بحران بزرگی منجر شد که شامل تحریم اقتصادی و قطع روابط دیپلماتیک این کشور با تعدادی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس شد. با این وجود، این امیرنشین کوچک، بحران و محاصره را به رغم پیامدهای سخت آن تبدیل به فرصت کرده است. از عوامل کلیدی موفقیت قطر در مقابله با فشارهای خارجی، اقتصاد قوی و متنوع آن است. صندوق سرمایه‌گذاری ملی قطر با مدیریت بیش از ۳۰۰ میلیارد دلار دارایی، به این کشور اجازه داده است تا در برابر بحران‌های اقتصادی و سیاسی مقاومت کند.

دیپلماسی اقتصادی یکی از مهم‌ترین ابزارهایی است که دولت‌ها از طریق آن منافع ملی خود را تأمین می‌کنند. با استفاده از دیپلماسی اقتصادی، کشورها تلاش می‌کنند با دنیای خارج تعامل کرده و حداکثر منافع ملی را در تمامی حوزه‌های فعالیت از جمله تجارت، سرمایه‌گذاری و سایر اشکال تبادلات اقتصادی که در آن‌ها مزیت نسبی دارند، به دست آورند. دولت قطر از طریق سیاست‌گذاری‌های اقتصادی توانسته دیپلماسی مناسبی را اتخاذ کند تا در پیچیدگی‌های روابط بین‌الملل نفوذ کند. منابع اقتصادی به عنوان یک دارایی مهم برای دولت‌های کوچک به شمار می‌روند و ثروت عظیم قطر شامل نفت و گاز طبیعی موجب نفوذ اقتصادی در منطقه و جهان شده است. قدرت اقتصادی قطر مبنای سرمایه‌گذاری‌های استراتژیک برای تقویت جایگاه در روابط بین‌الملل است.

زمانی نفت به عنوان مهم‌ترین منبع ثروت به شمار می‌رفت، اما عواملی نظیر محدودیت منابع هیدروکربنی، نوسان درآمدها و اتکای اساسی به آن به عنوان تنها منبع ثروت، نیاز به تنوع‌بخشی اقتصادی را در دستور کار سیاسی کشورها قرار داد. راهبرد تنوع‌بخشی اقتصادی با درآمدهای حاصل از گاز طبیعی و نفت رابطه معکوس دارد و افت قیمت نفت

باعث شده که توجه شدیدی به این راهبرد شود. طی سال‌های رونق اقتصادی (۲۰۰۰-۲۰۰۸) حرکت به سمت تنوع بخشی شروع شد. در حال حاضر، قطر به طور فعال به دنبال تنوع بخشی اقتصادی به عنوان یک سیاست بوده و بر آن تأکید اساسی می‌کند. در این راستا اهداف کلیدی سیاست خارجی قطر شامل ارتقا امنیت ملی، تنوع بخشیدن به اقتصاد و گسترش نفوذ منطقه‌ای و جهانی است. این اهداف از طریق راهبردهای مختلف دیپلماتیک و اقتصادی دنبال می‌شوند. استفاده راهبردی از دیپلماسی، سرمایه‌گذاری اقتصادی و قدرت نرم به عنوان ابزاری برای مدیریت بحران‌ها و تقویت موقعیت قطر در سطح داخلی و بین‌المللی است.

عامل مؤثر دیگر در اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهای اقتصادی و دیپلماتیک توسط قطر، شروع یک بحران در سال ۲۰۱۷ بود که طی آن عربستان سعودی، امارات متحده عربی، بحرین و مصر، این کشور را به حمایت از تروریسم و ارتباط با ایران متهم کردند. این کشورها خواستار توقف حمایت قطر از گروه‌های اسلامی مانند اخوان المسلمین شدند و تحریم‌هایی اقتصادی و سیاسی علیه آن اعمال کردند.

قطر با رد اتهامات، سیاست‌های مستقل‌تری در قالب تقویت روابط با ایران و ترکیه، توسعه زیرساخت‌های داخلی برای کاهش وابستگی به همسایگان خلیج فارس، استفاده از شبکه الجزیره برای جلب حمایت افکار عمومی جهانی را در پیش گرفت. این کشور توانست با استفاده از منابع مالی خود، روابط تجاری جدیدی را با کشورهای دیگر برقرار کند و تأثیر تحریم‌ها را کاهش دهد و از طریق کانال‌های دیپلماتیک مختلف سعی در کاهش تنش‌ها با همسایگان داشت.

این پژوهش سعی دارد به این پرسش اساسی بپردازد که دیپلماسی اقتصادی قطر چگونه در توسعه راهبردهای تنوع محور این کشور در بازه زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۴ نقش آفرینی کرده است؟ در پاسخ به این پرسش این فرضیه مطرح می‌شود که دیپلماسی اقتصادی قطر از طریق جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های غیر هیدروکربنی و توسعه روابط اقتصادی با قدرت‌های منطقه‌ای، موجب کاهش وابستگی به صادرات انرژی و تحقق راهبردهای تنوع محور اقتصادی این کشور شده است. این پژوهش با روش کیفی

و رویکرد توصیفی - تبیینی و استفاده از منابع اولیه و ثانویه مشتمل بر اسناد، گزارش‌ها، سخنرانی‌ها، مقالات و سایت‌های اینترنتی معتبر به تحلیل موضوع می‌پردازد. در این پژوهش، به بررسی پیشینه آن و تفاوت پژوهش پیش رو با پژوهش‌های دیگر در حوزه دیپلماسی و راهبرد تنوع‌بخشی اقتصادی اشاره شده و در قسمت بعد به چارچوب مفهومی دیپلماسی اقتصادی و راهبرد تنوع‌بخشی اقتصادی پرداخته شده و در قسمت داده‌ها، چگونگی عملکرد دیپلماسی اقتصادی قطر به عنوان یک ابزار برای توسعه تنوع‌بخشی اقتصادی و برخی از ابعاد مختلف آن - بخش‌های غیر هیدروکربنی - مطرح شده و سپس در این چارچوب روابط با کشورهای فرا منطقه‌ای مطرح و در قسمت نتیجه‌گیری فرضیه پژوهش مورد بررسی و تأیید قرار داده می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

مقالاتی که تاکنون در مورد قطر به رشته تحریر آمده است، هر کدام بخشی از متغیرهای مقاله را مورد بررسی قرار داده‌اند. در ذیل به برخی اشاره می‌شود:

مردخای چازیزا (۲۰۲۰) در پژوهش «مشارکت راهبردی چین و قطر و تحقق ابتکار یک کمربند - یک راه» انگیزه اقدامات پکن برای رسمی‌سازی مشارکت راهبردی با قطر را بررسی می‌کند و نتیجه آن را ادغام دوحه در ابتکار یک کمربند و یک راه می‌داند که متأثر از بحران قطر - خلیج فارس است.

لیندا یوئه (۲۰۲۰) در مقاله «دیپلماسی اقتصادی در قرن بیست و یکم: اصول و چالش‌ها» بر این باور است که دیپلماسی اقتصادی در این قرن با مجموعه‌ای متفاوت از چالش‌ها مواجه خواهد شد. در نتیجه، نحوه اجرای دیپلماسی اقتصادی، یعنی چگونگی مدیریت یک کشور با روابط اقتصادی خارجی خود از جمله تجارت و سرمایه‌گذاری، باید تطبیق یابد.

روری میلر و خالد المنصوری (۲۰۱۶) در «سیاست خارجی قطر در ارتباط با اتحادیه اروپا: اولویت‌های در حال تحول یک دولت کوچک در دوران معاصر» بر این نظر هستند که قطر به شدت اروپا را به دلیل نقشی که در زمینه‌های غیر سنتی - همکاری‌های

اجتماعی-اقتصادی- از جمله انتقال فناوری، تنوع پایدار، توسعه سرمایه انسانی و سرمایه گذاری (هم به صورت خارجی و هم داخلی) ایفا کرده، دنبال می کند. یافته های این پژوهش نشان می دهد که با توجه به بهار عربی، اتحادیه اروپا ذینفعان اصلی در تلاش های این کشور برای دستیابی به توسعه اجتماعی-اقتصادی از طریق تنوع اقتصادی هستند.

آیدین بیلوف و دیگران در مقاله «جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲: تأثیر اقتصادی بر قطر و پیامدهای منطقه ای آن» به بررسی آماده سازی ده ساله برای جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲ (۲۰۲۴) پرداخته و آن را بخشی از استراتژی متنوع سازی اقتصادی قطر برمی شمارند. اتخاذ استراتژی تنوع محور هم زمان با هدف برگزاری جام جهانی، ضمن کمک به اقتصاد قطر و منطقه، وجود این زیرساخت های پیشرفته، برای ترویج بیشتر تنوع اقتصادی و رشد قوی تر استفاده خواهد شد.

گیل فیلر و حیاک زیو (۲۰۱۷) در مقاله «فهم قطر» نتیجه می گیرند قطر با استفاده از منابع طبیعی و اقتصادی خود، توانسته است به یکی از بازیگران مهم منطقه ای و جهانی تبدیل شود، با این حال تنش های سیاسی در داخل و خارج کشور و نیاز به مدیریت بهتر، از جمله مسائلی است که قطر باید با آن ها مواجه شود.

در بیشتر پژوهش ها با موضوع قطر به منابع هیدروکربنی این کشور و روابط تجاری و امنیتی آن با قدرت های بزرگ و یا صرفاً به بحران ۲۰۱۷ در روابط قطر و شورای همکاری خلیج فارس و تبعات آن پرداخته شده است. اما در پژوهش پیش رو، تلاش شده است در چارچوب مفهومی دیپلماسی اقتصادی و اقتصاد تنوع محور به دو وجه مهم این مفهوم یعنی جذب سرمایه گذاری خارجی (در بخش غیر هیدروکربنی) و توسعه روابط اقتصادی (با قدرت های فرا منطقه ای) پرداخته شود و در این راستا راهبرد اقتصادی تنوع محور-موتور محرکه دیپلماسی اقتصادی- نیز مدنظر قرار گرفته است. همچنین برخلاف پژوهش های پیشین که عمدتاً دیپلماسی اقتصادی را به مثابه ابزاری صرف برای منافع کوتاه مدت تحلیل کرده اند، راهبرد تنوع بخشی در اقتصاد قطر به عنوان محرک اصلی دیپلماسی اقتصادی تحلیل می شود. یعنی دیپلماسی اقتصادی نه تنها ابزار، بلکه بخشی از راهبرد کلان توسعه ملی محسوب می شود. افزون بر این، در این پژوهش به صورت هدفمند بازه زمانی ۲۰۱۷-

۲۰۲۴ انتخاب شده که آغاز آن با بحران دیپلماتیک خلیج فارس و قطع روابط با برخی همسایگان بوده است. در این چارچوب تحلیل می‌شود که چگونه این بحران به تقویت راهبرد تنوع اقتصادی انجامید و دیپلماسی اقتصادی به ابزاری کلیدی در مسیر بازتعریف نقش منطقه‌ای قطر بدل شد.

۳. چارچوب مفهومی: دیپلماسی اقتصادی و اقتصاد تنوع محور

دیپلماسی اقتصادی، به عنوان یک مفهوم کلیدی در روابط بین‌الملل، ترکیبی از اصول اقتصادی و دیپلماسی است که هدف آن بهبود شرایط جامعه از طریق مذاکرات تجاری و همکاری‌های بین‌المللی است. اگرچه ریشه‌های این مفهوم به دوران شکل‌گیری نخستین نهادهای سیاسی مانند شهر-دولت‌ها، پادشاهی‌ها و امپراتوری‌ها بازمی‌گردد، اما به عنوان یک حوزه مطالعاتی متمرکز و عملی، تنها در دهه اخیر مورد توجه گسترده قرار گرفته است. دیپلماسی اقتصادی به عنوان پلی بین تجارت آزاد و اهداف استراتژیک سیاست خارجی عمل می‌کند و تلاش دارد تا کشورها را در چارچوب اقتصاد جهانی قرن بیست‌ویکم، با نیروهای محرکه جدید آن جای دهد. این مفهوم نه تنها به دنبال ایجاد تعادل در روابط بین قدرت‌های بزرگ است، بلکه بر این واقعیت تأکید دارد که تمامی سیاست‌های اقتصادی خارجی، در نهایت تأثیرات داخلی نیز دارند (Zirovcic, 2016:4). برای درک و ارزیابی دیپلماسی اقتصادی، چند اصل اساسی وجود دارد که هر کدام چالش‌ها و ملاحظات خاص خود را دارند و باید توسط دولت‌ها مورد توجه قرار گیرند:

الف) تنظیم سیاست تجارت و سرمایه‌گذاری: سیاست‌های تجاری و سرمایه‌گذاری باید به گونه‌ای طراحی شوند که کشورها را در اقتصاد جهانی، به ویژه در عصر دیجیتال، بهینه‌سازی کنند. با افزایش تجارت خدمات و دیجیتالی شدن اقتصاد، مفهوم «تعادل نامرئی» که به تجارت فرامرزی دارایی‌های ناملموس اشاره دارد، اهمیت بیشتری یافته است. این امر مستلزم تطبیق سیاست‌ها با تحولات نوین اقتصادی است.

ب) شفافیت در زمان تنش‌ها: در شرایط تنش‌های بین‌المللی، شفافیت در دیپلماسی اقتصادی ضروری است. چارچوب‌های دیپلماتیک باید بر پایه باز بودن تجاری و همسویی

با اهداف سیاست خارجی و سایر سیاست‌های مرتبط استوار باشند. این شفافیت به کاهش تنش‌ها و افزایش اعتماد متقابل کمک می‌کند.

ج) ملاحظات داخلی در سیاست اقتصادی خارجی: تأثیرات توزیعی سیاست‌های اقتصادی خارجی باید به دقت بررسی شوند. این تأثیرات، مشابه تصمیمات مالیاتی یا هزینه‌های داخلی، می‌توانند بر توزیع درآمد و رفاه جامعه تأثیر بگذارند. بنابراین، سیاست‌گذاران باید به پیامدهای داخلی این سیاست‌ها توجه ویژه‌ای داشته باشند.

د) توجه به اهداف ملی: برای اقتصادهای پیشرفته، رشد بهره‌وری از اهمیت بالایی برخوردار است تا از رکود استانداردهای زندگی جلوگیری شود. در این راستا، دیپلماسی اقتصادی باید به گونه‌ای طراحی شود که اهداف ملی از جمله رشد اقتصادی پایدار و افزایش رفاه عمومی را تقویت کند.

ه) ارتقای قدرت نرم و جذب سرمایه‌گذاری: قدرت نرم، به عنوان توانایی جذب دیگران از طریق فرهنگ، ارزش‌ها و نهادها، نقش کلیدی در دیپلماسی اقتصادی ایفا می‌کند. جذابیت یک کشور به عنوان مقصد سرمایه‌گذاری یا تجارت، تنها به عوامل اقتصادی محدود نمی‌شود، بلکه به حاکمیت، نهادها، فرهنگ و ارزش‌های آن نیز وابسته است. در جهانی که سیستم‌های چندجانبه تحت فشار هستند، ترویج ارزش‌هایی که یک جامعه را تعریف می‌کنند، اهمیت بیشتری می‌یابد.

و) قدرت نرم و دیپلماسی اقتصادی: قدرت نرم، به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی دیپلماسی اقتصادی، نه تنها در مذاکرات تجاری و سرمایه‌گذاری؛ بلکه در ترویج ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی نیز نقش ایفا می‌کند. این مفهوم، که توسط جوزف نای مطرح شد، به توانایی یک کشور در جذب دیگران از طریق جذابیت فرهنگی، سیاسی و ارزشی اشاره دارد. در دیپلماسی اقتصادی، قدرت نرم می‌تواند به افزایش شهرت یک کشور و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی کمک کند. به عبارت دیگر، دیپلماسی اقتصادی موفق نه تنها بر مذاکرات تجاری متمرکز است، بلکه بر ترویج ارزش‌هایی استوار است که یک جامعه را منحصر به فرد و جذاب می‌سازد.

دیپلماسی اقتصادی به عنوان یک چارچوب مفهومی پیچیده، ترکیبی از اصول اقتصادی و دیپلماتیک است که هدف آن بهبود شرایط جامعه از طریق مذاکرات تجاری و همکاری‌های بین‌المللی است. این مفهوم، با توجه به تحولات اقتصاد جهانی و افزایش اهمیت تجارت خدمات و دیجیتالی شدن، نیازمند رویکردی شفاف، مبتنی بر قوانین و همسو با اهداف ملی است. علاوه بر این، قدرت نرم به عنوان یکی از ارکان اصلی دیپلماسی اقتصادی، نقش کلیدی در جذب سرمایه‌گذاری و افزایش شهرت بین‌المللی کشورها ایفا می‌کند. در نهایت، موفقیت در دیپلماسی اقتصادی مستلزم تعادل بین منافع اقتصادی، اهداف استراتژیک و ارزش‌های اجتماعی است.

با هدف تسریع رشد اقتصادی و فعال‌سازی دیپلماسی اقتصادی، برخی کشورها راهبرد اقتصاد تنوع محور را انتخاب می‌کنند. تنوع اقتصادی به معنای گذار به ساختار تولید و تجارت ملی متنوع‌تر است که هدف آن افزایش بهره‌وری، ایجاد شغل و پایه‌گذاری رشد پایدار برای کاهش فقر است. تنوع تجاری، بهبود کیفیت و تنوع بخشیدن به تولید ملی اغلب با هم مرتبط هستند. تجارت یکی از عوامل کلیدی تنوع اقتصادی محسوب می‌شود. ادغام در اقتصاد جهانی پشتوانه موفقیت کشورهای آسیای شرقی در تنوع بخشیدن به فعالیت‌های تولیدی بوده است که به کاهش بی‌سابقه فقر در این کشورها منجر شده است. تنوع صادرات به خودی خود هدفی برای کاهش آسیب‌پذیری در برابر شوک‌های تجاری و تثبیت درآمدهای صادراتی است و به تنوع بیشتر در تولید می‌انجامد.

با این حال، راهبرد تنوع بخشی اقتصادی برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه، کشورهای کم‌درآمد، کشورهای محصور در خشکی، کشورهای کوچک یا کشورهای هیج دستورالعمل معجزه‌آسایی برای تنوع بخشیدن به اقتصاد وجود ندارد. هر کشوری باید مسیر خود را برای گسترش دامنه فعالیت‌های تجاری و تولیدی دنبال کند و اطمینان حاصل کند که نقاط قوت، مزیت‌های نسبی و ویژگی‌های ملی خود، مانند سطح فقر، مهارت‌های موجود، نهادها، دولت‌ها، حکمرانی و موانع اقتصاد سیاسی، در راهبرد کشور منعکس شده است. در این راستا، کشورها باید با در نظر گرفتن شرایط خاص خود، به دنبال ایجاد تعادل

بین منافع ملی و مشارکت در اقتصاد جهانی باشند. این امر نه تنها به رشد داخلی کمک می‌کند؛ بلکه نقش آن‌ها را در صحنه جهانی نیز تقویت می‌کند. در نهایت، تنوع اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی مؤثر می‌توانند به کشورها کمک کنند تا در عصر تنش‌های قدرت‌های بزرگ، جایگاه خود را تثبیت کرده و به بازیگران مهمی در اقتصاد جهانی تبدیل شوند.

تنوع اقتصادی به معنای تغییر از وابستگی به بخش‌های سنتی مانند کشاورزی و استخراج (نفت و معدن) به سمت طیف وسیع‌تری از بخش‌ها و خدمات با کیفیت است. این فرآیند که شامل سرمایه‌گذاری بر مزیت نسبی فعلی یک کشور و ایجاد قابلیت‌های مورد نیاز برای ایجاد مزیت‌های نسبی جدید است برای توسعه اقتصادی ضروری است. بنابراین تنوع به عنوان یک ستون اساسی برای تقویت رشد پایدار و بهبود استانداردهای زندگی، به ویژه در اقتصادهای در حال توسعه عمل می‌کند. چالش‌های اخیر جهانی، از جمله تغییرات آب و هوایی، تغییرات فناورانه، و تکه‌تکه شدن ژئواکونومیک، نقش حیاتی تنوع اقتصادی در تضمین رشد پایدار را برجسته کرده است.

برخی مزایای اقتصادی تنوع اقتصادی شامل تنوع‌بخشی به تولید داخلی، صادرات و واردات، افزایش انعطاف‌پذیری در برابر شوک‌های خارجی، تحریک رشد اقتصادی و... است. پیاده‌سازی درست سیاست‌های تنوع‌بخشی می‌تواند منجر به کاهش فقر و نابرابری شود، زیرا اغلب شامل ظهور صنایع جدیدی است که به نیروی کار نیاز دارند و در نتیجه باعث ایجاد شغل و افزایش سطح درآمد می‌شود. تنوع‌بخشی به بخش‌های فناورانه پیشرفته ممکن است منجر به دستمزدهای بالاتر و بهبود فرصت‌های شغلی شود. تنوع اقتصادی در زمینه تغییرات آب و هوایی برجسته‌تر می‌شود. از آنجا که بخش‌های خاصی، به‌ویژه در کشاورزی به دلیل تغییر شرایط محیطی، کارایی کمتری دارند، تنوع‌بخشی به بخش‌های دیگر می‌تواند به اقتصادها کمک کند تا انعطاف‌پذیر بمانند. بنابراین، ترکیب فناوری‌های سبز و صنایع پایدار در استراتژی‌های متنوع‌سازی بسیار مهم است. الگوهای تنوع در مناطق و کشورها متفاوت است و این امر نشان می‌دهد که استراتژی‌های تغییر ساختاری یا تنوع‌بخشیدن به اقتصادها باید متناسب با پویایی‌های منطقه‌ای و بخشی منحصر به فرد هر کشور

باشد. افزون بر این، کاری که دولت‌ها انجام می‌دهند یا نمی‌توانند انجام دهند، می‌تواند موانعی برای تنوع ایجاد کند یا برعکس به کاهش تأثیر چنین موانعی کمک کند (Delechat et al, ۲۰۲۴:۲). در نهایت، تنوع اقتصادی را می‌توان به عنوان گذار به ساختار متکثرتر تولید و تجارت ملی با هدف افزایش بهره‌وری، ایجاد شغل و پایه‌گذاری رشد پایدار برای کاهش فقر محسوب کرد.

این پژوهش، از دیپلماسی اقتصادی به عنوان ابزار عملیاتی و از اقتصاد تنوع محور به عنوان هدف راهبردی استفاده می‌کند و از طریق تحلیل مصادیق و سیاست‌های قطر، تعامل این دو را در قالب یک چارچوب مفهومی و کاربردی تبیین می‌کند. این رویکرد به درک بهتر این مسئله کمک می‌کند که چگونه کشورهایی با اقتصادهای وابسته به منابع طبیعی می‌توانند از ظرفیت‌های دیپلماتیک برای بازسازی ساختار اقتصادی خود بهره ببرند و با تحلیل روابط خارجی قطر با کشورهایمانند هند، چین و اتحادیه اروپا نشان داده می‌شود که چگونه سیاست‌گذاری‌های دیپلماتیک و قراردادهای اقتصادی به توسعه زیرساخت‌های غیرنفتی و جذب سرمایه‌گذاری در بخش‌های متنوع کمک کرده‌اند. همچنین تأکید شده که قطر با وجود وابستگی به صادرات گاز طبیعی مایع، در سال‌های اخیر تلاش کرده با تکیه بر ابزارهای دیپلماسی اقتصادی، به توسعه تنوع‌بخشی پردازد.

۴. دیپلماسی اقتصادی قطر

دیپلماسی اقتصادی می‌تواند به دولت‌ها کمک کند تا اهداف اقتصادی خود را پیگیری کنند، روابط تجاری خود را بهبود بخشند، سرمایه‌گذاری‌ها را جذب کرده و رشد اقتصادی را تشویق نمایند. برای تأثیرگذاری بر نظم اقتصادی جهانی و توسعه روابط متقابل مفید، این نوع دیپلماسی شامل سیاست‌های اقتصادی، مذاکرات سیاسی و همکاری بین‌المللی است. با توجه به اینکه جهان روز به روز به هم‌پیوسته‌تر می‌شود، دیپلماسی اقتصادی نقش فزاینده‌ای در شکل‌دهی به چشم‌انداز اقتصاد جهانی دارد. دولت قطر با توجه به این مهم بر دیپلماسی اقتصادی مبتنی بر تنوع اقتصادی، جذب سرمایه‌گذاری بین‌المللی و تقویت روابط تجاری تمرکز دارند و اقداماتی را برای گسترش بخش‌های غیر هیدروکربنی، مانند

بانکداری، گردشگری و فناوری انجام داده‌اند. قطر در توافقنامه‌های تجاری دوجانبه و بین‌المللی فعال بوده و خواهان گسترش بازارهای صادراتی خود است. به عنوان یک بازیگر برجسته در بازار انرژی، قطر در دیپلماسی انرژی مشارکت دارد و با کشورهای دیگر همکاری‌ها و شراکت‌هایی برقرار ساخته است. علاوه بر این، قطر کمک‌های توسعه‌ای ارائه می‌دهد و در پروژه‌های زیرساختی در مناطق مختلف سرمایه‌گذاری می‌کند (Ruba El Amin, ۲۰۲۳: ۱۲).

این کشور با سرمایه‌گذاری‌هایی در زمینه املاک و مستغلات، بانک‌ها، تیم‌های فوتبال، و پروژه‌های پتروشیمی در سراسر جهان، به قدرت اقتصادی مهمی تبدیل شده است. صندوق سرمایه‌گذاری قطر^۱ که در سال ۲۰۰۵ تأسیس شد، درآمد نفت و گاز کشور را مدیریت کرده و هدف آن تقویت اقتصاد با تنوع بخشی به بخش‌های جدید بوده است. برای کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و ایجاد اقتصادهای پایدارتر، قطر به دنبال تنوع اقتصادی بود. آن‌ها قوانین و سیاست‌هایی را به منظور تقویت صنایع غیرنفتی مانند بانکداری، گردشگری، تولید، فناوری و لجستیک وضع کرده‌اند. دیپلماسی اقتصادی نقش کلیدی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، افزایش تجارت غیرنفتی و تشویق انتقال فناوری و اشتراک‌گذاری اطلاعات داشته است (Feiler and Zeev, ۲۰۱۷: ۸).

۴-۱. جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲

سرمایه‌گذاری‌های ورزشی برای کسب هویت‌یابی هزینه‌های گزافی خواهد داشت؛ اما آنچه در دیپلماسی ورزشی قطر مشهود است، طی شدن پروسه برند سازی و رسیدن به اهداف سیاسی است و این مسئله در مورد دولت قطر بلا موضوع است؛ زیرا در این زمینه هزینه‌های گزافی پرداخته و وقت زیادی را صرف کرده است و افق دید دولتمردان این کشور، به کارگیری امکانات برای رسیدن به جایگاه مطلوب سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق دیپلماسی ورزشی است (عباس‌زاده فتح‌آبادی و مرادی، ۱۴۰۲: ۱۷۲). وجهه جهانی قطر پس از میزبانی جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲ تقویت شده و همچنان از دستاوردهای

اقتصادی آن برخوردار است. ورود بازدیدکنندگان در سال ۲۰۲۳ تقریباً دو برابر سطح قبل از همه‌گیری بود و گردشگری در ۲۰۲۴ به اوج جدیدی رسید. میزبانی جام جهانی، تنوع اقتصادی را در بخش‌های غیر هیدروکربنی تسریع کرده است؛ زیرا برنامه سرمایه‌گذاری زیرساخت‌های عمومی عظیم این کشور از سال ۲۰۱۱ همه چیز را از بندرها و جاده‌ها گرفته تا مترو و فرودگاه‌ها ساخته است. بر اساس برخی برآوردها، هزینه استادیوم‌ها تنها حدود پنج درصد از کل سرمایه‌گذاری زیرساختی را تشکیل می‌دهد. قطر سرمایه‌گذاری‌های زیادی در پروژه‌های زیرساختی برای حمایت از رشد این بخش‌ها انجام داده است، از جمله فرودگاه بین‌المللی حمد، متروی دوحه و منطقه آزاد قطر. به عنوان مثال، بخش گردشگری به دلیل برگزاری رویدادهای بین‌المللی مانند جام جهانی فوتبال قطر ۲۰۲۲، فرمول ۱، قهرمانی‌های جهانی دو و میدانی ۲۰۱۹، نمایشگاه بین‌المللی باغبانی ۲۰۲۳، نمایشگاه خودرو ژنو ۲۰۲۳، جام عرب، جام آسیا و بسیاری دیگر شاهد رشد بوده است. این امر فرصت‌هایی را برای سرمایه‌گذاران به منظور سرمایه‌گذاری در هتل‌ها، خدمات رویدادها و سایر کسب‌وکارهای گردشگری فراهم کرده است. معافیت‌های مالیاتی، ساده‌سازی روند تأسیس کسب‌وکار و ایجاد مناطق آزاد مانند پارک علم و فناوری قطر، مرکز مالی قطر و منطقه آزاد قطر نشان‌دهنده تعهد قطر به ایجاد محیطی مطلوب برای سرمایه‌گذاری است. قطر شرکت‌های بین‌المللی فناوری اطلاعات و مالی از جمله مایکروسافت، سیسکو، گوگل را جذب کرده است که در تنوع اقتصادی کشور مشارکت داشته‌اند.

ورزش به عنوان یک بخش اولویت‌دار برای متنوع‌سازی اقتصادی تحت دومین استراتژی توسعه ملی (۲۰۱۸-۲۰۲۲) در نظر گرفته شده است.

در آستانه جام جهانی فوتبال، حمایت از نیروی کار برای کارگران خارجی که حدود ۹۵ درصد از نیروی کار این کشور را تشکیل می‌دهند، افزایش یافت. قطر اولین کشور شورای همکاری خلیج فارس بود که «کفالاً^۱» را در ۲۰۱۶ لغو کرد.

۱. یک سیستم حمایت مالی برای کارگران خارجی که تحرک آنها را محدود می‌کند.

۴-۲. نقش شبکه الجزیره

شبکه الجزیره نیز نقش مهمی در معرفی قطر در سطح بین الملل ایفا کرده است. این شبکه خبری که در ابتدا به عنوان رسانه‌ای مستقل معرفی شد به سرعت به ابزاری برای پیشبرد منافع دیپلماتیک و استراتژیک قطر تبدیل گردید. این رسانه توانسته در عرصه بین الملل مهم ترین قدم در ایجاد قدرت نرم یعنی اعتمادسازی را به خوبی برای قطر انجام دهد و نقش مهمی برای برند سازی این کشور کوچک در جهان ایفا کند. شبکه الجزیره، با پخش گزارش ها و مستندات انتقادی از رژیم های عربی، تصویر قطر را به عنوان یک کشور حامی آزادی بیان و اصلاحات در منطقه تقویت کرده است.

۴-۳. سرمایه گذاری در آموزش

قطر، با بهره گیری از درآمدهای عظیم نفت و گاز، سرمایه گذاری های سنگینی در بهبود آموزش انجام داده است که این کشور را در زمینه نسبت هزینه به تولید ناخالص داخلی، برای آموزش در جهان پیشرو کرده است. نرخ باسوادی قطر ۹۳ درصد است و ۸۸.۶ درصد از دختران توانایی خواندن و نوشتن دارند، که بالاترین درصد در جهان عرب است. در چند سال اخیر، این امیرنشین موفق به جذب دانشگاه های برجسته آمریکایی شده است. این دانشگاه ها، شعبه هایی در این کشور تأسیس کرده اند و همان مدارک دانشگاهی را که در ایالات متحده ارائه می دهند، در قطر نیز عرضه می کنند. قطر به منظور تمرکز این دانشگاه ها در یک مکان، شهری آموزشی ساخته است. دانشگاه های برجسته در این شهر شامل دانشگاه کارنگی ملون، دانشگاه جرج تاون، کالج پزشکی ویل کرنل و دانشگاه نگراس هستند. چشم انداز ملی قطر ۲۰۳۰، که در جولای ۲۰۰۸ منتشر شد، تنوع اقتصادی را به عنوان یکی از «چهار رکن» خود معرفی کرده است که «به تدریج وابستگی به صنایع هیدروکربنی» را کاهش می دهد. این امر برای قطر حیاتی است، زیرا اقتصادهای وابسته به درآمدهای انرژی نوسانات رشد بالاتری نسبت به کشورهای با درجه تنوع بالا دارند و به طور ذاتی کمتر رقابتی و کمتر کارآمد از هم تیان غیر انرژی خود هستند.

۴-۴. گسترش بخش لجستیک

بخش حمل و نقل نیز نقش مهمی در تلاش‌های قطر برای تنوع‌بخشی به اقتصاد ایفا می‌کند؛ این بخش با اتصال به بازارهای جهانی و تسهیل تجارت، یکی از ارکان کلیدی این راهبرد است. در مرکز این تلاش‌ها، فرودگاه بین‌المللی حمد قرار دارد که عنوان «فرودگاه سال ۲۰۲۴» را از موسسه اسکای تراکس دریافت کرده است. همچنین شرکت هواپیمایی قطر بیش از ۱۷۰ مقصد در سراسر جهان را به هم متصل می‌کند. از قطر، کسب و کارها می‌توانند در کمتر از هشت ساعت پرواز به بیش از ۶۰ درصد جمعیت جهان دسترسی داشته باشند. آماده‌سازی ده‌ساله برای جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲ بخشی از استراتژی اقتصاد تنوع محور قطر بود. بخش بزرگی از هزینه‌های زیرساختی که معمولاً به جام جهانی نسبت داده می‌شود، بخشی از برنامه ملی برای ساخت یک مرکز نوآوری با هتل‌ها، حمل و نقل زیرزمینی، ورزشگاه‌ها، خطوط راه‌آهن، بندر و فرودگاه‌ها بود (Qatar's strategic bid for global connectivity, ۲۰۲۵:۱).

شرکت هواپیمایی قطر، سهم ۹۸٪ از بازار حمل و نقل هوایی بین‌المللی در ۲۰۲۱ را به خود اختصاص داده و همچنین پیشتاز در حمل محموله‌های پزشکی و کمک‌های انسان دوستانه به شمار می‌رود.

۴-۵. ترویج سرمایه‌گذاری

قطر تلاش‌های زیادی برای تنوع‌بخشی به اقتصاد خود و بهبود فضای سرمایه‌گذاری از طریق اصلاحات قانونی و مقرراتی انجام می‌دهد. اما با چالش‌هایی در جذب جریان‌های مداوم و مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روبه‌رو است. در سال ۲۰۱۹، سازمان ترویج سرمایه‌گذاری^۱ برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش‌های اولویت‌دار کشور مانند گردشگری، فناوری اطلاعات، صنعت غذا و خدمات مالی تأسیس شد. عضویت قطر در سازوکارهای اقتصادی و تجاری منطقه‌ای و بین‌المللی و امکان مالکیت بر سرمایه‌گذاری تا ۱۰۰ درصد در این کشور سرمایه‌گذاری را جذاب کرده است. قطر به پیشبرد تلاش‌های

1 IPA, Investment Promotion Agency Qatar .

تنوع سازی با توجه به بخش غیر هیدروکربنی ادامه می دهد. اجرای استراتژی سوم توسعه ملی و ارتقای خدمات، از جمله گردشگری و بخش های مبتنی بر دانش، تقویت شده است. با این حال، انتظار می رود رشد اقتصادی در سال های ۲۰۲۵-۲۰۲۴ اندک باشد؛ زیرا تولید هیدروکربن در همین سطح باقی می ماند، تا اینکه گسترش چشمگیر گاز طبیعی مایع در سال ۲۰۲۶ محقق شود. بخش غیر هیدروکربنی با گسترش سریع، نشان دهنده تعهد قطر به تنوع سازی اقتصادی بلندمدت است. این فرآیند توسط استراتژی سوم توسعه ملی که در ژانویه ۲۰۲۴ آغاز شده، حمایت می شود. هدف آن پیشرفت به سوی چشم انداز ملی قطر ۲۰۳۰ است. گردشگری نقش کلیدی در این تنوع ایفا می کند و با افزایش سریع سالانه تعداد بازدید کنندگان همراه است. علاوه بر این، قطر بخش فناوری اطلاعات را در اولویت قرار داده و تا سال ۲۰۲۴ هدف رشد ۵۰ درصدی را دنبال می کند. این امر با پوشش تقریباً کامل اینترنت پرسرعت و 5G تقویت می شود. قطر تلاش های دیجیتال سازی را به طور قابل توجهی پیش برده است و در بین ۱۹۸ کشور در رتبه ۱۶ بانک جهانی قرار گرفته است (Ran and Miyajima, ۲۰۲۴:۱). قطر با اصلاحات ساختاری، توسعه زیرساخت ها و تمرکز بر تنوع بخشی به اقتصاد، موفق شده است سرمایه گذاران خارجی را به بخش های غیر هیدروکربنی جذب کند. این رویکرد نه تنها باعث کاهش وابستگی این کشور به منابع انرژی شده، بلکه جایگاه قطر را به عنوان یک اقتصاد پیشرو در منطقه تقویت کرده است. اما باید تلاش کند تا از طریق شفافیت و بهبود قوانین مرتبط با مالکیت و قراردادهای، اعتماد سرمایه گذاران را به صورت بلندمدت حفظ کند.

۶.۴. جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش های غیر هیدروکربنی

جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش های غیر هیدروکربنی توسط قطر یکی از اهداف اصلی این کشور در راستای سیاست تنوع بخشی به اقتصاد و کاهش وابستگی به درآمدهای نفت و گاز است. این تلاش ها در چارچوب چشم انداز ملی قطر ۲۰۳۰^۱ دنبال شده و تاکنون نتایج قابل توجهی به همراه داشته است. از اواخر دهه ۱۹۹۰ به بعد بانکداران، سرمایه گذاران

و پیمانکاران برتر که تحت تأثیر جوامع تجاری و سیاسی قطر قرار گرفته بودند، به قطر و دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس سرازیر شدند. در مقایسه با همسایگان خود، قطر کمتر از نظر سیاسی پایدار بوده است؛ هیچ کشوری در حوزه خلیج فارس به اندازه قطر دچار تغییرات سیاسی نبوده است. قطر نسبت به دیگر مراکز تجاری سریع رشد مانند دبی و بحرین، دیرتر اما سریع تر توسعه یافته است. با این حال، این کشور در ایجاد یک محیط تجاری و مقرراتی پایدار موفق شده است. در همین زمان سرمایه گذاری در تولید گاز مایع آغاز شد و ریسک پذیری این کشور بالاتر رفت.

قطر برای جذب سرمایه گذاری خارجی مشوق های قانونی و اصلاحات متعددی در سیاست ها و قوانین خود انجام داده است. این امر، سرمایه گذاری در زیرساخت ها و پروژه های کلان قطر به منظور جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش های غیر هیدروکربنی، پروژه های کلان زیرساختی را گسترش داده است. در سال ۲۰۱۸ قطر قوانین جدیدی برای جذب سرمایه گذاری خارجی و خصوصی از طریق قانون سرمایه گذاری خارجی معرفی کرد. این قوانین، به خارجی ها اجازه می دهد تا صد درصد از کسب و کارها در بخش هایی مانند کشاورزی، مشاوره کسب و کار، آموزش، بهداشت و گردشگری را به استثنای برخی بخش ها مانند بانکداری و بیمه مالکیت داشته باشند. دو حوزه مهم آموزش و سلامت، توسعه دانشگاه های بین المللی و بیمارستان های مدرن را هدف گذاری نموده و این دو بخش را به مقاصد جذابی برای سرمایه گذاران خارجی تبدیل کرده است (K. Al Tahani, 2023:4). در نتیجه اصلاح قوانین، منجر به افزایش چشمگیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی شد که در سال ۲۰۲۲ به ۷۸.۲۹ میلیارد دلار در ۱۳۵ پروژه رسید. ایالات متحده بزرگ ترین سهم سرمایه گذاری خارجی را با ۴۴ درصد دارد و پس از آن بریتانیا، ایتالیا و فرانسه قرار دارند. افزون بر این، قطر در سال ۲۰۲۰ قانون شراکت خصوصی-دولتی را به منظور تشویق خصوصی سازی و تقویت همکاری با بخش خصوصی اجرا کرد. این قانون همچنین به سرمایه گذاران این فرصت را می دهد که پروژه ها را در بخش های مختلفی مانند امنیت غذایی، ورزش، گردشگری، بهداشت، آموزش و لجستیک تأمین مالی، توسعه و مدیریت کنند. دولت قطر، با توجه ویژه ای که به انرژی های تجدید

نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای ... ۱۰۱

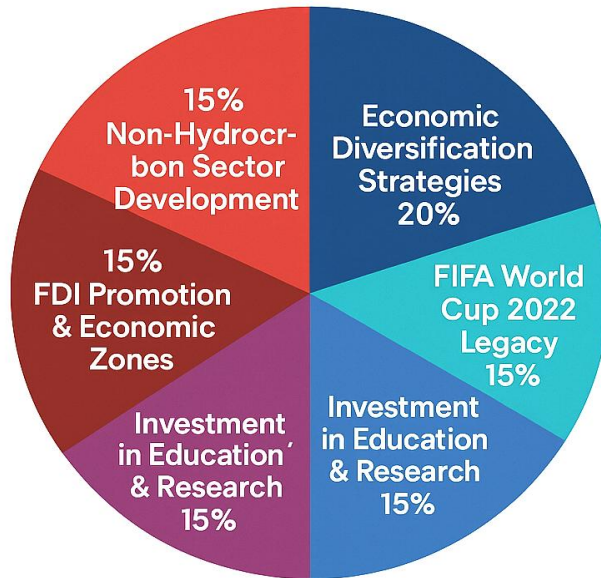
پذیر برای جذب سرمایه گذاران داشته، مسیر جذب سرمایه گذاری را در پروژه‌های انرژی خورشیدی و بادی، به ویژه پروژه الخراسه^۱ فراهم کرده است.^۲

بر اساس ضرایب مالی بلندمدت ۰.۸ تا ۱.۰ که از برآوردهای اقتصادهای شورای همکاری خلیج فارس گرفته شده است سهم بلندمدت هزینه‌های سرمایه گذاری عمومی در رشد تولید غیر هیدروکربنی بین ۵ تا ۶ درصد برای دوره ۲۰۱۱-۲۰۲۲ و بین هفت تا نه درصد برای دوره ۲۰۱۱-۲۰۱۹ برآورد می‌شود. این مقادیر به طور کلی با رشد واقعی تولیدات غیر هیدروکربنی در این دوره‌ها قابل مقایسه است. داده‌های مذکور نشان می‌دهد برنامه بزرگ سرمایه گذاری عمومی پیش از جام جهانی یکی از محرک‌های کلیدی رشد اقتصاد غیر هیدروکربنی بوده است (Bibolov et al, ۲۰۲۴:۲).

علاوه بر این، تحلیل صندوق بین‌المللی پول نشان می‌دهد که برنامه سرمایه گذاری عمومی به تنوع اقتصادی بیشتر قطر در دهه گذشته کمک کرده است. به طور متوسط سالانه ۵ تا ۶ درصد در رشد تولید ناخالص داخلی واقعی غیر هیدروکربنی بوده است. در آینده، زیرساخت‌های جدید ایجاد شده را می‌توان برای ایجاد مشاغل و فرصت‌های جدید در بخش‌هایی فراتر از صنایع نفت و گاز برای رشد اقتصادی بیشتر مورد استفاده قرار داد.

نمودار زیر نشانگر ارکان عمده دیپلماسی قطر است و سهم‌های متفاوت راهبردهای کلیدی این کشور را در کاهش وابستگی به نفت و تقویت نقش بین‌المللی آن نشان می‌دهد.

Pillars of Qatar's Economic Diplomacy

۵. روابط اقتصادی با قدرت‌های فرا منطقه‌ای

در سال‌های اخیر، تغییرات اساسی در وضعیت ژئوپلیتیک و چشم‌انداز سیاسی جهانی خاورمیانه به وجود آمده است. این تغییرات چالش‌های جدی برای تاکتیک‌های دیپلماتیک کشورهای شورای همکاری خلیج فارس ایجاد می‌کند. بحران‌ها ممکن است فرصتی برای کشورهای این منطقه فراهم کرده باشد تا پیشرفت‌های دیپلماتیک مهمی را تسریع کنند و تمرکز دیپلماتیک خود از جهت‌گیری سنتی از سمت غرب به سمت شرق تغییر دهند. با این حال، چالش‌هایی همچنان باقی است، از جمله نوسانات قیمت هیدروکربن، تنش‌های ژئوپلیتیکی و خطرات ناشی از وابستگی فزاینده به چین به عنوان شریک اصلی تجاری. این وابستگی می‌تواند قطر را در صورت تضعیف اقتصاد چین در معرض اختلالات اقتصادی قرار دهد. در سیاست تجاری جدید کشور قطر تلاش شده است تا به چالش‌های متفاوتی که اقتصاد این کشور در دوره اخیر با آن‌ها مواجه بوده است پاسخ دهد. به این منظور، استفاده از نهادهای سازمان تجارت جهانی و رویه‌ها و سازوکارهای

نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای ... ۱۰۳

قانونی مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. تسهیل تجارت، متنوع سازی بازار وارداتی، استفاده از سازوکارهای حل اختلاف و افزایش شفافیت و پیش‌بینی پذیری رژیم سرمایه‌گذاری خارجی کشور در رأس اقدامات دولت قرار دارند. به این ترتیب، شرایط ویژه‌ای که قطر از سال ۲۰۱۴ و به واسطه کاهش شدید بهای نفت و سپس در سال ۲۰۱۷ با تحریم اقتصادی عربستان سعودی و متحدان با آن مواجه شد، دولت این کشور را با سرعت بیشتری به سوی اصلاحات ضروری نهادی و سازمانی سوق داد.

۱.۵. هند

قطر روابط تجاری جدیدی با بازارهای در حال رشد در شرق و جنوب آسیا ایجاد کرده است، که نمونه آن دو توافقنامه ۱۰ ساله تأمین نفتا با ژاپن و هند است که در ژوئن ۲۰۲۴ به امضا رسیدند. برای قطر، هند یک بازار مهم است که حدود ۱۴ درصد صادرات گاز طبیعی مایع آن را به خود اختصاص داده است. اهمیت گاز برای هند در آینده بیش از پیش افزایش می‌یابد. آژانس بین‌المللی انرژی پیش‌بینی می‌کند که تقاضای هند برای گاز از ۴۲ میلیون مترمکعب در سال ۲۰۰۸ به ۲۳۴ میلیون مترمکعب در سال ۲۰۳۵، برسد. این امر هند را مجبور می‌کند که حدود ۱۰۰ میلیون مترمکعب گاز طبیعی مصرفی خود را وارد کند. تقویت همکاری اقتصادی میان هند و کشورهای کوچک‌تر خلیج فارس منجر به تغییر پارادایم عمده‌ای شده است که هند را به‌عنوان کشوری تبدیل کرده است که در ملاحظات راهبردی رهبران خلیج فارس عمیقاً نمایان است. (بهبودی نژاد، ۱۳۹۷، ۱) تجارت دوجانبه هند و قطر در سال ۲۰۲۲-۲۳ به ارزش ۷۷.۱۸ میلیارد دلار آمریکا بوده است. صادرات هند به قطر در سال ۲۰۲۲-۲۳ معادل ۹۶.۱ میلیارد دلار آمریکا بود و واردات هند از قطر به ۸.۱۶ میلیارد دلار آمریکا رسید. صادرات اصلی قطر به هند شامل گاز طبیعی مایع، گاز مایع، مواد شیمیایی و پتروشیمی، پلاستیک‌ها و مقالات آلومینیومی است، در حالی که صادرات اصلی هند به قطر شامل غلات، مقالات مسی، مقالات آهن و فولاد، سبزیجات، میوه‌ها، ادویه‌ها، محصولات غذایی فرآوری شده، ماشین‌آلات الکتریکی و دیگر ماشین‌آلات، محصولات پلاستیکی، مصالح ساختمانی، منسوجات و لباس‌ها، مواد

شیمیایی، سنگ‌های قیمتی و لاستیک است. هند یکی از سه مقصد بزرگ صادراتی قطر است (چین و ژاپن دیگر مقاصد بزرگ هستند) و همچنین یکی از سه منبع بزرگ واردات قطر، همراه با چین و ایالات متحده است. بیش از ۱۵۰۰۰ شرکت بزرگ و کوچک هندی در قطر فعال هستند که شامل شرکت‌های با مالکیت هندی و شرکت‌های مشترک می‌شود. شرکت‌های هندی در حال همکاری در بخش‌های مختلف مانند زیرساخت‌ها، ارتباطات و فناوری اطلاعات، انرژی و سایر حوزه‌ها در قطر هستند. پروژه توسعه میدان شمالی قطر که هدف آن افزایش تولید گاز مایع از ۷۷ میلیون تن به ۱۲۶ میلیون تن در سال تا سال ۲۰۲۷ است. توسعه زیرساخت‌ها به منظور میزبانی از بازی‌های آسیایی ۲۰۳۰ و دستیابی به اهداف چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ قطر، و توانمندی‌های شناخته‌شده بخش شرکتی هند، فرصت‌های جذابی برای همکاری فراهم می‌آورد. طبق گزارش مرکز مالی قطر، شرکت‌های هندی حدود ۴۵۰ میلیون دلار در قطر سرمایه‌گذاری کرده‌اند. شرکت‌های هندی از بخش‌های مختلف، سال‌هاست که در قطر حضور دارند. اقتصاد قطر نیز به شدت به کارگران خارجی وابسته است که بیش از ۸۰٪ از جمعیت را تشکیل می‌دهند. تا دسامبر ۲۰۲۳، بیش از ۸۳۵,۰۰۰ شهروند هندی در قطر زندگی می‌کردند. اتباع هندی ۲۷ درصد در ترکیب جمعیتی این کشور هستند (India-Qatar Bilateral Relations, ۲۰۲۴:۸).

۲.۵. چین

در اکتبر ۲۰۱۳ شی جین پینگ، رئیس‌جمهوری چین ابتکار «یک کمربند و یک جاده» را ارائه کرد. این طرح، به دنبال اتصال پکن به بازار جهانی از طریق پیوند آسیا و اروپا از طریق مجموعه‌ای از مسیرهای تجاری زمینی و دریایی است. این مفهوم در طول چند سال شکل گرفت. اکنون به سنگ بنای سیاست خارجی شی جین پینگ تبدیل شده است. موقعیت ممتاز قطر در خلیج فارس و به طور گسترده‌تر در خاورمیانه نقشی کلیدی در تحقق ابتکار راه ابریشم چین به ویژه با مؤلفه‌های اقتصادی و جغرافیایی آن ایفا می‌کند. اقدامات چین برای رسمی‌سازی شرکت‌های راهبردی با قطر شامل هفت حوزه اصلی همکاری

نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای ... ۱۰۵

می‌شود: هماهنگی سیاست‌ها، اتصال‌پذیری، تجارت و سرمایه‌گذاری، همکاری انرژی، همکاری مالی، روابط نظامی، گردشگری و روابط فرهنگی. در این راستا دوحه متوجه شده است که همکاری عمیق‌تر میان قطر و چین می‌تواند چشم‌انداز ملی قطر ۲۰۳۰ را روشن‌تر کرده و به این کشور کمک کند تا از انزوای دیپلماتیک و اقتصادی (پس از بحران ۲۰۱۷) خارج شود. در همین زمان، پکن، قطر را شریکی حیاتی برای پیشبرد پروژه کمربند و جاده یافت. قطر، با مؤلفه‌های اقتصادی و جغرافیایی خود نقش حیاتی در ایجاد مناطق آزاد تجاری بین چین و شورای همکاری خلیج فارس ایفا می‌کند (Chaziza, ۲۰۲۰: ۱).

روابط اقتصادی بین چین و قطر در سال‌های اخیر به طور پیوسته در حال افزایش بوده است. حجم تجارت در سه ماهه اول ۲۰۱۸ نسبت به سه ماهه اول ۲۰۱۷ سالانه ۴۵ درصد افزایش یافته است. مانند سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس چین به بزرگ‌ترین صادرکننده کالا و خدمات به قطر تبدیل شده است. در حالی که صادرات قطر به چین ۶۰ درصد افزایش یافته است.

سرمایه‌گذاری‌های ساخت و ساز توسط شرکت مهندسی ساخت و ساز دولتی چین و شرکت مهندسی بندرگاه چین انجام می‌شود. این سرمایه‌گذاری‌ها شامل پروژه‌های زیرساختی و ساختمانی بزرگی مانند ساخت استادیوم نمادین ۸۰۰۰۰ نفری برای مراسم افتتاحیه و اختتامیه مسابقات قهرمانی ۲۰۲۲ فیفا است که با سرمایه‌گذاری مشترک بین قطر و چین ساخته شده است و بندر حمد در دوحه با سرمایه‌گذاری ۷.۴ میلیارد دلار شرکت‌های چینی گسترش یافته است.

اگرچه «محاصره قطر» تا حدی تأثیر منفی بر اقتصاد این کشور داشت، اما تحریم‌های مصر، عربستان سعودی امارات و بحرین علیه قطر تا حد زیادی به دلیل دخالت اقتصادی چین در قطر و سرمایه‌گذاری قطر در چین شکست خورد و به طور چشمگیری به قطر برای غلبه بر تأثیر تحریم‌ها کمک کرد. بندر حمد که در سال ۲۰۱۷ افتتاح شد نقش مهمی در این زمینه ایفا می‌کند؛ زیرا قطر را قادر می‌سازد تا محموله‌های خود به چین را با بهره‌برداری از دو مسیر دریایی جدید به شانگهای در چین و واردات از چین عمدتاً

ماشین آلات، تجهیزات الکتریکی و بویلرها را برای تنوع بخشیدن به اقتصاد قطر، با حمایت از ظرفیت‌های تولیدی خود افزایش دهد. بنابراین محاصره قطر به جای سقوط قطر منجر به بسیاری از اصلاحات ساختاری اقتصاد قطر شد که توسط صندوق بین‌المللی پول مورد ستایش قرار گرفت (havlova, 2020: 10).

مهم‌ترین تلاش‌های قطر در این برهه برای جذب بازار بزرگ انرژی چین، توافق ۲۷ ساله است که قطر به عنوان بزرگ‌ترین صادرکننده گاز مایع طبیعی یا ال ان جی، با شرکت ملی نفت چین برای تأمین سالانه چهار میلیون تن گاز مایع به شمار می‌رود و پنج درصد سهم خطوط گاز مایع شرکت انرژی قطر در توسعه پروژه حوزه شمالی به چین واگذار شد. همچنین، در سال ۲۰۲۲، توافقنامه شصت میلیارد دلاری میان قطر انرژی و شرکت چینی سینوپک در سال منعقد شد. از سال ۲۰۲۶، سالانه چهار میلیون تن گاز مایع برای بیست و هفت سال روانه چین می‌شود.

در نهایت، ارتباط عمیق و پیوندهای قوی اقتصادی در زمینه‌های مختلف همکاری، از صادرات مداوم گاز قطر به پکن گرفته تا پروژه‌های ساخت و ساز زیرساختی مشترک و سرمایه‌گذاری‌های چین در دوحه، همراه با تبادلات سازنده و مثبت در حوزه‌های مالی، گردشگری و فرهنگی، به ایجاد پایه‌های مستحکم برای تقویت این روابط و رسمی‌سازی مشارکت‌های جامع راهبردی در آینده با قطر کمک کرده است. بسیاری از پروژه‌های سرمایه‌گذاری و ساخت و ساز چینی از سال ۲۰۱۳ در قطر آغاز شده است که برخی از آنها ارتباط مستقیمی با یک کمربند و یک جاده دارند، مانند ساخت بندر حمد و همکاری‌های انرژی که در سال‌های اخیر افزایش چشمگیری داشته است. اما مشخص نیست که طرح یک کمربند و یک جاده تا چه حد مستقیماً به این افزایش کمک کرده است.

۳.۵. اتحادیه اروپا

قطر دهه‌ای از تغییرات سریع و تحول‌آفرین را تجربه کرده که اوج آن در جام جهانی فوتبال ۲۰۲۲ نمود یافت. در آستانه این رویداد، قطر در کانون توجه جهانیان قرار گرفت و میزبان بیش از یک میلیون بازدیدکننده بود. در حال حاضر، قطر در موقعیتی مطلوب قرار

نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای ... ۱۰۷

دارد تا از این فرصت برای ادامه مسیر تحول ملی خود استفاده کند، رشد اقتصادی پایدار را تضمین نماید، اقتصاد دانش‌بنیان را تقویت کند و کیفیت زندگی را ارتقا بخشد. قیمت‌های بالای انرژی و افزایش تقاضا برای گاز طبیعی به عنوان جایگزین در اتحادیه اروپا، به پیشرفت این کشور کمک می‌کند (Qatar Economy Watch, ۲۰۲۳:۶).

علیرغم تسلط آمریکا در عرصه‌های مختلف به ویژه امنیتی و رقابت فزاینده از سوی آسیا در عرصه اقتصادی، اتحادیه اروپا و کشورهای عضو آن شرکای مهمی برای قطر هستند. آن‌ها به ویژه برای قطر از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند زیرا ذینفعان اصلی در تلاش‌های این کشور برای دستیابی به توسعه اجتماعی-اقتصادی از طریق تنوع اقتصادی هستند. هدف بنیادی تعامل قطر با تمام شرکای خارجی خود در دوران معاصر، ارتقاء منافع آن در دو حوزه اولویت‌دار است: توسعه اجتماعی-اقتصادی و امنیت و دفاع برای قطر.

روابط قطر با اتحادیه اروپا در طیف وسیعی از حوزه‌های اقتصادی، از زمان بهار عربی اهمیت بیشتری یافته است، زیرا این رویدادها رابطه حیاتی بین پیشرفت اجتماعی اقتصادی، ثبات استراتژیک و امنیت داخلی در خاورمیانه معاصر را برجسته کرد. در طول دو دهه گذشته، توسعه زیرساخت‌ها و تنوع‌بخشی اقتصادی، اصول و مدل تحول اجتماعی اقتصادی قطر بوده است. پس از بهار عربی، سیاست‌گذاران قطری به دنبال به کارگیری سیاست‌ها و استراتژی‌های مؤثر برای توسعه اجتماعی اقتصادی، ثبات داخلی و امنیت رژیم هستند و در این رابطه شریکی مهم برای قطر محسوب می‌شوند (انصاری، آدمی، ۱۳۹۹: ۲۹).

از سال ۲۰۱۱ پنج دور گفتگوی استراتژیک بین قطر و اتحادیه اروپا برگزار شده است. اتحادیه اروپا نه تنها بزرگ‌ترین صادرکننده کالا و خدمات به قطر است، بلکه تأمین‌کننده عمده فناوری‌های پیشرفته، پشتیبانی فنی و دانش فنی مورد نیاز برای توسعه تنوع اقتصادی مورد نیاز برای پیشرفت اجتماعی و اقتصادی نیز محسوب می‌شود. علاوه بر این در دو دهه گذشته، شرکت‌های انرژی اروپایی نقش مهمی در تلاش‌های بسیار بلند پروازانه و در نهایت موفقیت‌آمیز قطر برای تنوع در منابع انرژی از نفت به گاز ایفا کرده‌اند. این امر پایه‌ای مهم برای مشارکت آینده در مرحله بعدی برنامه‌های قطر برای تنوع اقتصادی از بخش انرژی به سایر حوزه‌های اقتصادی است. یکی دیگر از جنبه‌های این استراتژی،

اولویت‌دهی قطر به سرمایه‌گذاری در فناوری‌های پیشرفته جهانی است که توسعه پایدار را تقویت می‌کند. همان‌طور که صالح بن محمد النبیط، دبیر کل دبیرخانه عمومی برنامه‌ریزی توسعه توضیح داده است، «توسعه پایدار برای چشم‌انداز ملی قطر حیاتی است». چند ماه پس از اجرایی شدن چشم‌انداز ۲۰۳۰، قطر اعلام کرد که در همکاری با بریتانیا، صندوقی به ارزش ۴۰۳ میلیون دلار برای سرمایه‌گذاری در شرکت‌های پیشرو در انرژی پاک راه‌اندازی می‌کند تا فناوری‌هایی را که می‌توانند به تولید انرژی با انتشار کربن اندک کمک کنند، توسعه دهند. در این جهت، صندوق سرمایه‌گذاری قطر مبلغ ۱۵۰ میلیون پوند را اختصاص داد. در عوض، صندوق کربن بریتانیا، یک نهاد دولتی، ۱۰ میلیون پوند و تعهد به جذب سرمایه‌گذاری از شرکت‌های خصوصی به مبلغ اضافی ۹۰ میلیون پوند را وعده داد. مهم‌تر اینکه، دولت لندن همچنین تعهد داد که فناوری را به قطر منتقل کند تا آن را «توسعه و تجاری‌سازی» کند. در بخش هیدروکربن، علی‌رغم چالش‌های جهانی در بازار گاز طبیعی ناشی از حملات به کشتیرانی در دریای سرخ و درگیری روسیه و اوکراین، گسترش تولید گاز مایع قطر انتظار می‌رود مزایای بلندمدتی را به همراه داشته باشد.

قطر توافقنامه‌های بلندمدت با شرکت‌هایی در آلمان، فرانسه و ایتالیا امضا کرده است که بسیاری از این قراردادها تا اواسط قرن ادامه خواهند داشت (https://thedocs.worldbank.org, ۲۰۲۳; ۲).

در نهایت مطابق داده‌های جدول، ارزش صادرات کالاهای قطر در سال ۲۰۲۲ با ۲۰۵۰ درصد افزایش به ۹۶۴,۱۳۰ میلیون دلار رسید. آسیا بزرگ‌ترین شرکای صادراتی قطر است. چین، هند، کره جنوبی و ژاپن به‌عنوان چهار شریک بزرگ صادراتی قطر شناخته می‌شوند و مجموع صادرات قطر به این کشورها معادل ۳۳.۷۷۹,۶۲ میلیون دلار بوده است. صادرات قطر به اتحادیه اروپا نیز افزایش یافته است و از ۲۵۲,۵ میلیون دلار در سال ۲۰۲۱ به ۳۳.۱۸۴,۲۱ میلیون دلار در سال ۲۰۲۲ رسیده است. ارزش واردات کالاهای قطر در سال ۲۰۲۲ به ۵۵۸,۳۲ میلیون دلار افزایش یافته است که در مقایسه با ۹۸۴,۲۷ میلیون دلار در سال ۲۰۲۱ نشان‌دهنده رشد است. چین بزرگ‌ترین شریک تجاری قطر باقی مانده است و واردات از این کشور معادل ۷.۱۶ درصد از کل واردات قطر را تشکیل می‌دهد. پس از

نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای ... ۱۰۹

چین، ایالات متحده آمریکا با ۰۵.۱۵ درصد و هند با ۲۳.۶ درصد قرار دارند. واردات از اتحادیه اروپا نیز افزایش یافته و از ۴۸.۸۲۵,۶ میلیون دلار در سال ۲۰۲۱ به ۷۷.۳۷۹,۷ میلیون دلار در سال ۲۰۲۲ رسیده است (Qatar, Economic Report ۲۰۲۳/۲۰۲۴:۷).

جدول: شرکای تجاری (بخش واردات) قطر سال: ۲۰۲۲ (میلیون دلار)

رتبه	کشور	واردات	سهم	تغییر
۱	چین	۵۴۳۸.۵۵	۱۶.۷۰٪	۲۰٪
۲	ایالات متحده	۴۹۰۰.۸۲	۱۵.۰۵٪	۴۸٪
۳	هند	۲۰۶۹.۷۱	۶.۲۳٪	۱۶.۴۵٪
۴	ایتالیا	۱۹۰۵.۶۹	۵.۸۵٪	۳۵.۶۷٪
۵	آلمان	۱۶۶۱.۵۸	۵.۱۰٪	۳٪
۶	ترکیه	۱۴۵۴.۶۲	۴.۴۷٪	۳۳.۰۰٪
۷	بریتانیا	۱۳۲۲.۸۳	۴.۰۶٪	۱۶٪-
۸	سوئیس	۱۰۶۳.۸۸	۰.۳۲٪	۰.۰۱٪
	اتحادیه اروپا	۷۳۷۹.۷۷	۱۱۳٪	۱۳٪
	جمع	۳۲۵۵۸.۷۹	۱۰۰٪	۲۰.۱۸٪

منبع: صندوق بین‌المللی پول، آمار جهت‌گیری تجارت

جدول: شرکای تجاری (بخش صادرات) قطر سال: ۲۰۲۲ (میلیون دلار)

رتبه	کشور	صادرات	سهم	تغییر
۱	چین	۲۰۷۸۲.۱۹	۱۵.۸۷٪	۵۴.۲۵٪
۲	هند	۱۵۱۴۸.۱۸	۱۱.۵۷٪	۳۵.۲۹٪
۳	کره جنوبی	۱۴۲۷۸.۸۶	۱۰.۹۱٪	۲۷.۵۸٪
۴	ژاپن	۱۲۵۷۰.۱	۹.۶۰٪	۶.۱۳٪
۵	بریتانیا	۸۵۵۶.۷۳	۶.۵۴٪	۱۹۲.۷۳٪
۶	بلژیک	۷۱۶۱.۱۸	۵.۴۷٪	۱۴۴۹.۸۰٪
۷	سنگاپور	۶۶۶۴.۵۹	۵.۰۹٪	۲۴.۶۶٪
۲۳	سوئیس	۶۶۶.۴۴	۰.۵۱٪	۱۱۰.۵۹٪
	اتحادیه اروپا	۲۱۱۸۴.۳۳	۳۷٪	۶۳.۰۰٪
	جمع	۱۳۰۹۲۰.۵۶	۱۰۰٪	۵۰.۱۴٪

منبع: صندوق بین‌المللی پول، آمار جهت‌گیری تجارت

نتیجه‌گیری

اگرچه قطر به‌عنوان یک کشور کوچک در سطح جهانی با استفاده از منابع اقتصادی، دیپلماسی فعال و قدرت نرم، نفوذ بین‌المللی خود را افزایش داده است. اما با توجه به بحران سال ۲۰۱۷، همچنان به تلاش‌های خود برای حفظ و بهبود روابط دیپلماتیک و اقتصادی با قدرت‌های منطقه‌ای و همچنین همسایگان خود ادامه می‌دهد. بحران‌های منطقه‌ای، اختلافات با همسایگان و فشارهای سیاسی جهانی، تهدیدهایی برای سیاست‌های این کشور ایجاد کرده است. بحران ناشی از محاصره، تغییراتی را در الگوی تعامل قطر با کشورها ایجاد کرد. قطر وابستگی بیش از حد به درآمدهای نفت و گاز دارد، اما، در عین حال، برای تنوع‌بخشی به اقتصاد، با توجه به اتخاذ این راهبرد (و امضای معاهده پاریس) تلاش‌هایی را آغاز کرد، بخش‌های غیر انرژی رشد کرد، هرچند، کاهش قیمت نفت در سال‌های اخیر فشارهایی بر اقتصاد کشور وارد کرده است. از طرف دیگر، تمرکز قطر بر جذب سرمایه‌گذاری‌های با کیفیت است که به آن‌ها امکان می‌دهد، اقتصاد دانش‌بنیان بسازند. با توجه به ثبات سیاسی و اقتصادی و اصلاحات قانونی، این کشور قادر به جذب سرمایه‌گذاری‌های (بزرگ) و منطقه‌ای شده است. همچنین، برنامه‌های متعددی برای تقویت بخش‌های غیر انرژی، به ویژه در حوزه‌های حمل‌ونقل، گردشگری و خدمات مالی، پیاده‌سازی کرده است. به‌پشتوانه این تلاش‌ها در جهت توسعه دیپلماسی گام‌هایی برداشته: با قدرت‌های منطقه‌ای، چین، اتحادیه اروپا و هند توافق‌نامه‌های چشمگیری برای جذب سرمایه‌گذاری در حوزه‌های غیر هیدروکربنی و گسترش تعاملات اقتصادی منعقد نموده است.

با تغییر در سیاست‌گذاری‌ها و اصلاحات ساختاری و قانونی، راهبردهای تعامل و سازگاری با همسایگان، اتحاد استراتژیک با قدرت‌های بزرگ به تکیه بر شاخص‌های جدید دیپلماسی اقتصادی در حوزه رسانه، ورزش، گردشگری و آموزش تغییر یافته است. سیاست‌های سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ و استراتژی‌های قانون توسعه به‌پشتوانه قدرت دولت قطر اجرایی شده و علیرغم پیشرفت‌های بسیار حاصل از آن، برخی پژوهشگران برای آینده موفقیت‌آمیز آن ابراز تردید کرده‌اند. اما برخی دیگر، آینده قطر را با اتخاذ راهبرد تنوع

اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی فعال، در چارچوب کاهش وابستگی به منابع هیدروکربنی، پر از فرصت‌های جدید ارزیابی می‌کنند. به دلایل ذیل، این رویکرد قطر را قادر می‌سازد تا نه تنها جایگاه خود را در منطقه حفظ کند، بلکه به‌عنوان یک بازیگر کلیدی در اقتصاد جهانی ظاهر شود. با کاهش وابستگی به نفت و گاز، قطر از شوک‌های ناشی از نوسانات قیمت انرژی در بازار جهانی مصون خواهد ماند. این موضوع به ثبات اقتصادی کشور کمک می‌کند. توسعه بخش‌های غیر هیدروکربنی مانند حمل‌ونقل، فناوری، گردشگری، آموزش و سلامت، به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و جذب استعداد های محلی و بین‌المللی منجر می‌شود. سرمایه‌گذاری در صنایع پیشرفته و فناوری‌های نوآورانه، قطر را به‌عنوان یک مرکز تولید و نوآوری در زنجیره جهانی تقویت می‌کند. دیپلماسی اقتصادی قطر، با تمرکز بر روابط متوازن با بازیگرانی مانند چین، هند، اتحادیه اروپا و آمریکا، جایگاه این کشور را در سیاست بین‌الملل تقویت می‌کند. قطر همچنان به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین تأمین‌کنندگان گاز طبیعی مایع جهان باقی خواهد ماند، اما با گسترش منابع درآمدی، قدرت چانه‌زنی بیشتری در مسائل سیاسی و اقتصادی خواهد داشت. در آخر باید گفت راهبرد تنوع اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی قطر، آینده‌ای پایدار، متنوع و تأثیرگذار برای این کشور ترسیم می‌کند. این استراتژی به قطر امکان می‌دهد از وابستگی به منابع هیدروکربنی عبور کرده و به یک مرکز اقتصادی، فناوری و دیپلماتیک بین‌المللی تبدیل شود. موفقیت در این مسیر نیازمند مدیریت هوشمندانه، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و حفظ ثبات در سیاست‌های داخلی و خارجی است.

در آخر اینکه، بر اساس فرضیه پژوهش نشان داده شد که دیپلماسی اقتصادی نقش کلیدی در کاهش وابستگی قطر به انرژی و توسعه راهبردهای تنوع‌بخش آن ایفا کرده است. قطر از ابزارهای دیپلماسی اقتصادی مانند سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه تجارت با قدرت‌های منطقه‌ای و اصلاحات اقتصادی برای تنوع‌بخشی اقتصاد خود استفاده کرده است. این سیاست‌ها منجر به افزایش مقاومت اقتصادی قطر در برابر تحریم‌های بین‌المللی و کاهش ریسک‌های ناشی از نوسانات قیمت انرژی شده است.

منابع

- آدمی، علی، انصاری، محمدحسین (۱۳۹۹)، اولویت‌های سیاست خارجی قطر در ارتباط با اتحادیه اروپایی، علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی کرج، ص ۲۳-۴۵.
- بهبودی نژاد، قدرت‌الله، (۱۳۹۷) سیاست خارجی هند در قبال کشورهای عربی حوزه خلیج فارس، [/https://peace-ipsc.org/fa](https://peace-ipsc.org/fa)
- درباره قطر، اقتصاد (۱۴۰۳)، <https://doha.mfa.ir/portal/GeneralCategoryServices/۵۱۸۹>
- عباس‌زاده فتح‌آبادی، مهدی و مرادی، صبا (۱۴۰۲)، مقایسه دیپلماسی ورزشی جمهوری اسلامی ایران و قطر، تعاملات دیپلماتیک، دوره یک، شماره ۴، ص ۱۵۷-۱۹۳.

References

- Zirovic, Dubravko Duby, (2016), Theoretical Principles of Economic Diplomacy, Dag Hammarskjöld University College of International Relations and Diplomacy, 12 Pages, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2710671
- Yueh, Linda, (2020) Economic Diplomacy in the 21st Century: Principles and Challenges, http://eprints.lse.ac.uk/107574/1/LSE_IDEAS_Economic_Diplomacy_in_the_21st_Century_August_2020.pdf
- Feiler, Gil and Zeev Hayim (2017), Understanding Qatar, Qatar: The Limits of Nouveau Riche Diplomacy, <http://www.jstor.com/stable/resrep04750.5>
- El Amin, Ruba, (2023), The GCC countries diplomatic Approaches and its Impact on Economic Development: comparative study of the UAE, Saudi Arabia, Qatar and Kuwait, <http://ir.ndu.edu>
- Miller, Rory and Al-Mansouri, Khalid (2016), QATAR'S FOREIGN POLICY ENGAGEMENT. WITH THE EUROPEAN UNION: EVOLVING PRIORITIES OF A SMALL STATE IN THE CONTEMPORARY ERA, <https://www.researchgate.net/publication/301771368>
- Chaziza Mordechai, (2020), China-Qatar Strategic Partnership and the Realization of One Belt, One Road Initiative, <https://www.researchgate.net/publication/339019693>, DOI: 10.1177/0009445519895612

Bibolov, Aydin, Miyajima, Ken, Rehman, Sidra and Yuan, Tongfang,(2024) 2022 FIFA World Cup: Economic Impact on Qatar and Regional Spillovers.
<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/018/2024/011/article-A001-en.xml>

Bi,Ran and Miyajima, Ken , (2024), Charting a New Course for Qatar's Economic Diversification After the World Cup:

<https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/07/22/cf-charting-a-new-course-for-qatars-economic-diversification-after-the-world-cup>

DIVERSIFICATION ÉCONOMIQUE: LES LEÇONS DE L'EXPÉRIENCE, (2020),
https://www.wto.org/french/res_f/booksp_f/aid4trade19_chap5_f.pdf

QATAR, Economic Report 2023/2024,
<https://www.seco.admin.ch/dam/seco/de>

Qatar blockade: Five things to k
<https://totalenergies.com/company/projects/solar/al-kharsaah-pioneering-solar-power-plant-qatar> know about the Gulf crisis,, (2020)

Qatar,(2023),
<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/65cf93926fdb3ea23b72f277fc249a72-0500042021/related/mpo-qat.pdf>

Delchat et al. (2024) Economic Diversification in Developing Countries – Lessons from Country Experiences with Broad-Based and Industrial Policies, eISBN: 9798400240201

Al Kharsaah: A Pioneering Solar Power Plant in Qatar (2025)

<https://totalenergies.com/company/projects/solar/al-kharsaah-pioneering-solar-power-plant-qatar>

Qatar's strategic bid for global connectivity, (2025),
<https://www.fdiintelligence.com/partner-content/a528dbd1-bf4c-509d-957c-8c09e6b72838>

Qatar Economy Watch, (2023)
<https://www.pwc.com/m1/en/publications/documents/qatar-economy-watch-feb-2023.pdf>

K. Al Thani,Maha,(2002), Qatar's Regulations – Striking a Balance between Protectionist Measures and Encouragement of Foreign Direct Investment

(FDI) in Qatar,
https://www.researchgate.net/publication/362703098_Qatar%27s_Regulation

Havlová,Radka,(2020) Sino-Qatari Relations after the ‘Qatar Blockade’ in the Context of the Regional Implementation of the Belt and Road Initiative, Central European Journal of International and Security Studies 14, no. 2: 4–24. <https://www.researchgate.net/publication/353733811>.

Translated Reference into English

Adami, Ali, Ansari, Mohammad Hossein (2019), Qatar's Foreign Policy Priorities in Relation to the European Union, Karaj Islamic Azad University's Specialized Quarterly Journal of Political Science, pp. 23-45 . [In Persian]

Behboodi Nejad, Qodratullah, (2018) India's Foreign Policy Towards the Arab Countries of the Persian Gulf. <https://peace-ipsc.org/fa> [In Persian]

About Qatar – Economy (2024). <https://doha.mfa.ir/portal/GeneralCategoryServices/5189> [In Persian]

Abbaszadeh Fathabadi, Mehdi & Moradi, Saba (2023). A Comparison of the Sports Diplomacy of the Islamic Republic of Iran and Qatar. Quarterly Journal of Diplomatic Interactions, Vol. 1, No. 4, p. 157–194. [In Persian]

استناد به این مقاله: سیاوشی، طیبه و نورمحمدی، مرتضی . (۱۴۰۳). نقش دیپلماسی اقتصادی در توسعه راهبردهای تنوع محور قطر از ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۴.. تعاملات دیپلماتیک، ۲ (۸)، ۸۱ – ۱۱۴.

doi: 10.22034/dpiq.2025.509565.1026

The Diplomatic Interactions Research Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License